

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансового менеджменту та фондового ринку

**РЕФЕРАТ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності
072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок,
за освітньо-професійною програмою:
«Фінансовий та страховий менеджмент»
на тему:**

«ФІНАНСОВІ КРИЗИ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ТА ШЛЯХИ ВИХОДУ»

Виконавець:

студент 62Ф групи, факультету **ФБС**
Невмержицький Микита Янович _____

Науковий керівник:

к.е.н., ст. викладач
Домбровська Софія Олексіївна _____

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Економічні кризи для світу є явищем не новим та в певному розумінні звичним. Іпотечна криза в США 2008 року була однією з найбільш відчутних з часів Великої депресії, розпочавшись з обвалу фондового ринку та банкрутства ряду банків. Криза швидко почала ширитися світом та мала значний негативний вплив на макроекономічні показники, що з часом перейшло у фазу глобальної рецесії. Станом на 2024 рік майже всі країни оговталися після кризи 2008 року, хоча деякі до сих пір відчувають її негативний ефект.

Приблизно на 50% на фондових ринках зменшилося котирування під час кризи 2008 року, кредитні ринки заморозилися, спостерігалися масові банкрутства, безробіття стрімко зростало і досягало показника вище 10%, світовий рівень ВВП знизився більше ніж на 10%, при цьому дані негативні тенденції стосувалися більшості країн світу, також значний негативний вплив зазнала і Україна.

У 2014-2015 роках Україна зіштовхнулася з не менш вагомою кризою, що була пов'язана з військовою агресією РФ на Донбасі та анексією нею Криму. Тоді спостерігалось суттєве падіння ВВП, знецінення національної валюти, зменшення експорту, зростання безробіття, відтік іноземного капіталу з України. За два роки Україна втратила майже 20% свого ВВП.

У березні 2020 року відбулося падіння цін на фондовому ринку США на 20% за 15 днів. Дане падіння котирувань було визнане найбільшим з часів кризи 2008-2009 рр. Очікувалося значне скорочення світового ВВП, рівень безробіття досяг майже 20%, спостерігалось стрімке падіння цін на енергоносії, скорочення виробництва та зростання інфляції. Причиною кризи 2020 р. стала пандемія COVID-19, світова економіка увійшла у стан нової рецесії. Україна та світ почали оговтуватися від наслідків кризи 2020 року у 3-4 кварталі 2021 року з адаптацією до нових умов, вакцинацією населення та частковим скасуванням карантинних заходів.

Новим викликом для української економіки стала криза 2022 року, що пов'язана з військовою агресією РФ проти України, економіка держави ще оговтувалася після наслідків пандемії, однак її спіткали нові виклики. Держава втратила до 30% свого ВВП, значну частку експорту, значно зросло безробіття та інфляція, девальвувала гривня, однак не дивлячись на значні негативні наслідки Україна завдяки внутрішньому згуртуванню населення та допомозі партнерів відносно швидко адаптувалася до нових умов. Станом на 2024 рік бойові дії продовжуються, держава втрачає території, але поступово спостерігається відновлення макроекономічних показників, поки зарано говорити про перспективи значного відновлення, так як ситуація постійно змінюється і на подальші прогнози впливає ряд чинників. Саме тому тема кваліфікаційної роботи досить актуальна.

Дослідженням сутності поняття фінансової кризи, її видів, методів реагування та запобігання їх виникнення займалось багато вітчизняних та

зарубіжних вчених, серед яких: Д. Дамонд, П. Дібвіг, Р. Дорнбуш, Г. Мінські, Ч Кіндлебергер, О. Барановський, О. О. Василик, М. Монтеc, С. Мочерний, К. Павлюк, К. Рудий, І. Д'яконова, А. Єпіфанова та ін.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних засад щодо фінансових криз та чинників їх виникнення, формулювання рекомендацій та пропозицій з реагування та запобігання фінансовим кризам.

Для того, щоб досягти поставленої мети, було поставлено наступні **завдання**:

- дослідити сутність та види фінансових криз;
- виявити причини виникнення фінансових криз;
- здійснити історичний огляд світових фінансових криз та фінансових криз в Україні;
- висвітлити основні чинники впливу на розвиток фінансових криз;
- проаналізувати основні показники економічного розвитку України;
- оцінити вплив наслідків фінансових криз на економіку України;
- встановити особливості застосування світового досвіду у протидії фінансовим кризам в Україні;
- виявити перспективи використання антикризового управління як системи запобігання фінансовим кризам;
- сформулювати шляхи подолання наслідків фінансових криз в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні процеси, які пов'язані з чинниками виникнення фінансових криз та шляхами виходу з них.

Предметом дослідження є теоретичні засади щодо чинників виникнення фінансових криз та практичні рекомендації з подолання наслідків впливу фінансових криз.

Методи дослідження, використані у дослідженні: порівняльний метод; метод спостереження; емпіричний метод; історичний метод; графічна інтерпретація теоретико-методологічних основ та статистичних даних; метод моделювання на основі побудови регресивної чотирьох факторної моделі.

Інформаційна база дослідження: аналітичні огляди, дані світових аналітичних агенцій, дані Національного Банку України, Міністерства Фінансів України, Міжнародного Валютного Фонду, Державної служби статистики, Світового банку, даних центральних банків та міністерств фінансів зарубіжних країн, наукові роботи та періодичні видання вітчизняних та іноземних вчених-дослідників, електронні видання, інтернет ресурси та джерела.

Обсяг та структура роботи. Дана робота містить вступ, три розділи, висновки, додатки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 88 сторінок; основний зміст міститься на 76 сторінках. Робота складається з: 23 рисунків, 9 таблиць, 4 додатків, 70 використаних джерел.

Публікації. Основні результати кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення у тезах доповіді на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Глокалізаційні аспекти інноваційного розвитку економіки» (м. Одеса, 18.10.2024 р.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ роботи **«ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВИХ КРИЗ»** розкриває сутність, основні види світових фінансових криз та криз в Україні, та причини, що зумовлюють їх виникнення. Провели історичний огляд хронології світових фінансових криз, дослідили їх особливості, спільні та відмінні риси криз за останні декілька століть. Провели систематизацію показників оцінювання фінансових криз, було наведено основні показники щоб схарактеризувати фінансові кризи, а саме: ВВП, інфляція, курс валют, рівень безробіття, рівень державного боргу, рівень міжнародних резервів, на основі перелічених показників було проведено подальше дослідження фінансової кризи 2020 та 2022 років. Були розглянуті визначення сутності поняття фінансової кризи зарубіжними та вітчизняними вченими.

Другий розділ роботи **«ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ КРИЗ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ»** є аналітичним. було проаналізовано основні чинники, що впливають на виникнення та розвиток фінансових криз.

Було проаналізовано основні макроекономічні показники України з 2015 по 2023 рр та вплив на них останніх фінансових криз. Здійснено аналіз зміни динаміки таких показників як: рівень інфляції, темпи росту ВВП, рівень безробіття, зміна курсу гривні до долара США та Євро, рівень міжнародних резервів, макроекономічна фінансова допомога партнерів тощо. З проведеного аналізу спостерігаємо стрімке збільшення рівня інфляції в Україні у 2022 році до 25%, ВВП впав на 29%, безробіття досягло позначки у 30%, значно знизився рівень експорту та імпорту, гривня з 2022 по 2024 рік знецінилася майже на 45%. Криза спричинена повномасштабною військовою агресією РФ проти України нанесла значної шкоди економіці країни, однак завдяки послідовній політиці уряду та НБУ, значному опору населення та допомозі партнерам країна почала оговтуватися від наслідків кризи і вже у 2023 році показала відновлення. Україна поступово адаптується до нових умов, налагоджує експорт та нарощує виробничі потужності окремих стратегічних секторів.

Проаналізувавши наслідки останніх криз на економіку України, не зважаючи на різну природу виникнення криз можемо зазначити, що всі вони спричиняли: падінням ВВП, підвищенням рівня інфляції та зростанням безробіття. Спостерігалось значне зниження експорту, зниження доходів громадян, девальвація національної валюти, закриття ряду підприємств, банкрутство значної кількості фінансових установ та банків. В подальшому владі необхідно було запроваджувати ряд заходів реагування та запроваджувати реформи для подолання наслідків криз.

В третьому розділі **«НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ КРИЗАМ»** описується можливість застосування міжнародного досвіду для подолання наслідків фінансових криз на основі досвіду таких країн як: США, Німеччина, Польща та Японія. Розглядаються їх макроекономічні показники з 2018 по 2023 рр. описується вплив кризи 2020 року на їх економіки та наведено

методи реагування на кризи. Було побудовано чотирьох факторну регресивну модель для прогнозування рівня ВВП у 2024 році для аналізу тенденцій відновлення економіки. Досліджено перспективи впровадження на постійній основі антикризового управління надає можливість створювати на постійній основі ефективну підсистему управління підприємством в умовах кризових ситуацій. Тому антикризове управління є комплексним засобом запобігання фінансовим кризам, пом'якшення їх наслідків, сприяння розвитку стабільних і гнучких фінансових структур.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1) Було досліджено сутність поняття фінансової кризи. Фінансова криза є погіршенням стану фінансових ринків, що виникає внаслідок реалізації накопичених ризиків внаслідок впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, криза порушує їх функціонування, знижує цінові показники, погіршує ліквідність і якість фінансових інструментів, та призводить до банкрутства учасників. Дослідженням поняття фінансової кризи займалася низка вітчизняних та зарубіжних вчених. Так Ч. Кіндлеберг, Г. Мінські зазначали, що Фінансова криза включає такі елементи як: значне та різке падіння цін на активи, масово банкрутує фінансовий та нефінансовий сектор економіки, порушується функціонування діяльності валютного ринку. С. Мочерний зазначав, що криза спричиняє суттєвий розлад фін. системи держави, а саме фінансів країни в цілому, підприємств та домашніх господарств. Д. Ван Флутен вважає, що криза – це нестабільний та критичний стан справ, що провокує настання радикальних та негативних змін

Нами було розглянуто класифікацію основних видів фінансових криз. Серед найбільш розповсюджених видів: структурна або локальна криза; системна; валютна; боргова та банківська криза. Спираючись на дослідження економістів можна узагальнити кризи як: комплекс деструктивних процесів у фінансовій та економічній сфері, порушення балансу в сферах міжнародних та внутрішніх відносинах різних рівнів, складний перехідний стан в економіці держави, наслідки якого складно передбачити та ланцюг, який пов'язує всі фінансові сегменти: банки, національну валюту, державні бюджети, біржі, тощо.

2) Було розглянуто основні причини виникнення криз, які можна розділити на зовнішні та внутрішні, до зовнішніх можна віднести такі явища як: війна, пандемія, конкурентоспроможність держави на міжнародній арені, До внутрішніх: дефіцит бюджету, збільшення рівня інфляції, неефективна макроекономічна політика, політична нестабільність, тощо. Кризи всієї фінансової системи можуть спричинити неплатоспроможність і банкрутство низки фінансових установ. Фінансова криза являє собою певний процес, який провокує депресію макроекономічного рівня, поганого функціонування платіжної системи та банкрутств фінансових інститутів.

3) Провели історичний огляд хронології світових фінансових криз, дослідили їх особливості, спільні та відмінні риси криз за останні декілька століть. За попередні два століття світова економіка зіштовхнулася з більш ніж двадцятьма фінансовими кризами, дане явище не є новим для світової економіки. З аналізу найвідоміших глобальних фінансових криз та криз в Україні можна стверджувати, що враховуючи деяку циклічність та схильність до повторювання, кожна подальша фінансова криза відмінна від попередньої та була спричинена іншими факторами та подіями. Спільною ознакою всіх фінансових криз є істотний вплив на макроекономічні показники, що являють собою певні попереджувальні сигнали та індикатори.

4) Було проаналізовано основні чинники, що впливають на виникнення та розвиток фінансових криз. Виділено основні типи чинників: економічні фактори – до яких можна віднести інфляцію, надмірне кредитування, дефіцит платіжного балансу; геополітичні та соціальні фактори, а саме: політична нестабільність, війна та санкції;

зовнішні шоки такі як: зміна цін на енергоносії, природні катастрофи, пандемії. Наведенні чинники через комплексний вплив на економічні, фінансові і соціальні аспекти, стають вагомими чинниками виникнення фінансових криз, а також часто ускладнюють вихід з них, затягуючи період економічної нестабільності та погіршуючи перспективи відновлення економіки.

5) Було проаналізовано основні макроекономічні показники України з 2015 по 2023 рр. та вплив на них останніх фінансових криз. Здійснено аналіз зміни динаміки таких показників як: рівень інфляції, темпи росту ВВП, рівень безробіття, зміна курсу гривні до долара США та Євро, рівень міжнародних резервів, макроекономічна фінансова допомога партнерів тощо. З проведеного аналізу спостерігаємо стрімке збільшення рівня інфляції в Україні у 2022 році до 25%, ВВП впав на 29%, безробіття досягло позначки у 30%, значно знизився рівень експорту та імпорту, гривня з 2022 по 2024 рік знецінилася майже на 45%. Криза спричинена повномасштабною військовою агресією РФ проти України нанесла значної шкоди економіці країни, однак завдяки послідовній політиці уряду та НБУ, значному опору населення та допомозі партнерам країна почала оговтуватися від наслідків кризи і вже у 2023 році показала відновлення. Україна поступово адаптується до нових умов, налагоджує експорт та нарощує виробничі потужності окремих стратегічних секторів.

6) Проаналізувавши наслідки останніх криз на економіку України, не зважаючи на різну природу виникнення криз можемо зазначити, що всі вони спричиняли: падінням ВВП, підвищенням рівня інфляції та зростанням безробіття. Спостерігалось значне зниження експорту, зниження доходів громадян, девальвація національної валюти, закриття ряду підприємств, банкрутство значної кількості фінансових установ та банків. В подальшому владі необхідно було запроваджувати ряд заходів реагування та запроваджувати реформи для подолання наслідків криз.

7) Було описано можливість застосування міжнародного досвіду для подолання наслідків фінансових криз на основі досвіду таких країн як: США,

Німеччина, Польща та Японія. Розглядаються їх макроекономічні показники з 2018 по 2023 рр. описується вплив кризи 2020 року на їх економіки та наведено методи реагування на кризи. Серед основних рекомендацій для України можна навести наступні: посилення ролі Національного банку України у контролі над грошовою масою; запровадження антикризових програм кредитування для підтримки малого та середнього бізнесу; розвиток ринків капіталу та інструментів хеджування ризиків; створення умов для залучення іноземних інвестицій через прозору податкову та юридичну систему; створення державної системи страхування ризиків для експортерів; збільшення інвестицій у розвиток високотехнологічного експорту; запровадження суворих бюджетних правил для уникнення дефіциту; збільшення інвестицій у розвиток високотехнологічного експорту; впровадження суворих бюджетних правил для уникнення дефіциту.

8) Антикризове управління – це комплексна система управління системного характеру основною задачею якої є оперативне реагування на ознаки криз та запровадження спеціальних процедур подолання їх наслідків. Основною метою є відновлення життєдіяльності суб'єкта господарювання, запобігання банкрутства та можливих криз в майбутньому. Нами висвітлено перспективи впровадження на постійній основі антикризового управління надає можливість створювати на постійні основі ефективну підсистему управління підприємством в умовах кризових ситуацій. Зазначимо, що антикризове управління є комплексним засобом запобігання фінансовим кризам, пом'якшення їх наслідків, сприяння розвитку стабільних і гнучких фінансових структур.

9) Нами запропоновано основні шляхи виходу та напрямки реагування на кризи, що розгортаються. Стимулювання попиту: державні витрати на цільові програми, у період військового стану особливо актуальним є розвиток та нарощування потужностей військово промислового комплексу з залученням іноземних концернів, також утворення базових підприємств галузей з умовами державно-приватного партнерства; розширення внутрішнього попиту за рахунок створення кластерів виробничих інновацій, а саме розбудова ВПК, інформаційних та кібертехнологій, що дозволить створити робочі місця з рівнем заробітної плати вищим за середній.

Стимулювання пропозиції: зниження облікової ставки; зниження податків, наприклад базового ПДВ на деякі одиниці продукції; створення та запровадження нових технологій, особливо під час військового стану дані заходи допоможуть оптимізувати процеси виробництва; надання кредитних пільг та гарантій у сферах економіки де кредитування було суттєво обмежено.

Також було побудовано чотирьох факторну регресивну модель для прогнозування рівня ВВП у 2024 році для аналізу тенденцій відновлення економіки. Аналізуючи модель можемо стверджувати, що зростання ВВП сповільниться порівняно з 2023 роком, однак продовжить своє зростання і у 2024 році складе 6912,08 млрд. грн. Проведене нами прогнозування не є точним, так як не враховує майбутні обставини різного характеру, у тому числі вплив військових дій на показники.